

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ
ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 23–24 травня 2019 року)

У двох частинах

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2019

Як бачимо, аналогія права та аналогія закону не завжди розмежовуються, що негативно відображається на їх тлумаченні. Ці інститути мають декілька спільних рис, які характеризують їх як способи усунення прогалин у праві. Проте, і аналогія права, і аналогія закону мають власні підстави та порядок застосування, а отже, їх ототожнення вважаємо недоцільним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Погрібний С. Аналогія закону та аналогія права як засоби регулювання договірних цивільних відносин. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 5. С. 14–21.
2. Проценко М. Г. Логіка : підручник для студентів вузів. Суми, 2005. 252 с.
3. Теорія держави і права : підручник / О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко, С. В. Бобровник, Н. М. Пархоменко, Т. І. Тарахонич, Ю. Л. Власов. Київ. 2006. 458 с.
4. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право. 2014. 273 с.
5. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. № 435-IV. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

ЕКОНОМІЧНА ДЕМОКРАТІЯ: ІДЕЯ ТА ЇЇ МАТЕРІАЛІЗАЦІЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ

Шульженко Ф.П.

*д.політ.н., професор, завідувач кафедри теорії та історії права
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

Дослідження політико-правового процесу виходу з кризи посттоталітарних країн Східної Європи та Прибалтики дає підстави дійти висновку, що позитивного результату їм вдалося досягнути за умови перегляду підходів до теоретичного розуміння сутності демократії, пошуку нових її форм та визначення юридичних механізмів її забезпечення.

Політичні сили, які прийшли в них до влади, поряд з утвердженням демократії в політичній сфері суспільства, використали досвід самодостатніх країн Заходу і створили відповідну правову основу для розвитку форм економічної демократії. Зазначене стало передумовою і підґрунтям досягнення відповідних стандартів демократичної, соціальної, правової держави і дало можливість багатьом з них (Болгарії, Естонії, Латвії, Литві,

Польщі, Румунії, Словаччині, Словенії, Угорщині, Хорватії, Чехії) за десять років (з 2004 по 2013 р.р.) стати членами Європейського Союзу.

Водночас Україна, продовжуючи впродовж 28 років проголошувати закріплений в ст. 1 Основного Закону ідею державності правового й соціального характеру, не може вийти з системної кризи в усіх сферах суспільних відносин, яка ускладнюється системною корупцією.

Як свідчить дослідження, лише в двох з передвиборчих програмах претендентів на пост глави держави в 2019 р. передбачалися аспекти економічної демократії (В. Зеленський, І. Смешко) та визначались перспективи практичного її втілення.

Державотворча практика демократичних країн мала важливі особливості. Було взято до уваги, що правова держава не є вінцем історії. Забезпечивши формальну (юридичну) рівність людей, розвиток ринкових відносин, вільної конкуренції, формування основ громадянського суспільства, правова держава виявилась не здатною подолати безробіття та соціальні проблеми, які виникли.

В процесі перегляду її можливостей формувалась теоретико-правова ідея демократичного соціалізму, в умовах якого вбачалась можливою реалізація наступного покоління прав людини: соціальних та економічних.

Зазначена концепція була обґрунтована вітчизняними вченими – Б. Кістяківським, який правову державу вважав «прямою попередницею тієї держави, яка здійснить соціальну справедливість» [1, с. 257], а також М. Туган-Барановським, ідеалом якого була держава «соціальної свободи» і «загального добробуту» [2, с. 61].

Розробку концепції демократичної демократії здійснювали німецькі (Е. Бернштейн, К. Каутський) та австрійські (Р. Гільфердінг, О. Бауер) соціал-демократи в першій половині ХХ століття, а згодом ця ідея стала провідною в документах соціал-демократичних партій, які прийшли до влади в більшості західних країн і була втілена в позитивному законодавстві й реалізована в практиці державотворення.

Становлення демократичного соціалізму згідно з цією концепцією розглядається як процес постійної модернізації суспільства і держави, що проходить декілька етапів. Базою демократичного соціалізму, першим етапом його розвитку, є створення політичної демократії, засад правової державності. За своїм змістом це – визнання і гарантування прав і свобод людини; наявність інститутів громадянського суспільства; політичний плюралізм; участь різних політичних сил в управлінні суспільними справами через своїх представників у владних органах; юридичні гарантії і забезпеченість функціонування всіх форм демократії (вибори, референдум тощо); реальне втілення принципу поділу влади,

правове визначення функцій органів держави; наявність незалежної системи правосуддя, основою якого є панування закону, неупереджене його застосування до всіх громадян.

Наступним етапом трансформації суспільства і держави на шляху до демократичного соціалізму є досягнення економічного демократизму. Такий стан розвитку суспільства і держави передбачає запровадження демократичних принципів управління у сферах господарювання, виробництва і підприємництва; широку участь трудящих та їхніх професійних спілок в управлінні як державними, так і приватними підприємствами, як у межах регіону, так і на рівні держави; розвиток соціального партнерства; створення держави загального добробуту (соціальної держави).

Р. Гільфердінг зазначав, що передумовою економічного демократизму (організованого капіталізму) є реальне укріплення свідомого порядку і поліпшення керування економікою, яка намагається на капіталістичній основі перебороти анархію виробництва, іманентну капіталізму вільної конкуренції. Він стверджував, що становлення економічної демократії є «складною проблемою, розв'язання якої можливе лише як результат тривалого історичного процесу, під час якого прогресуюча організація економіки концентрованим капіталом, буде дедалі більше підпадати під демократичний контроль» [3, с. 58-59]. Важливим аспектом економічної демократії Р. Гільфердінг уважав співучасть робітників в управлінні підприємствами.

В умовах економічного (господарського) демократизму, зазначив свого часу ще один фундатор цієї ідеології К. Каутський, держава перестає використовуватися для інтересів капіталістів. Демократична держава «за її тенденціями спрямована на те, щоб бути не органом меншості, якими були до неї держави, а органом більшості населення, тобто трудящих класів» [3, с. 65]. «У сучасних економічних і технічних умовах, – стверджував він, – демократія є історичною необхідністю, як для пролетаріату, так і для самої держави» [4, с. 34].

Важливою умовою демократизації економіки, на думку ще одного ідеолога цієї концепції Е. Бернштейна, є децентралізація капіталу способом збільшення чисельності і ролі акціонерських товариств, випуск акцій. Це має сприяти збільшенню кількості власників, зростанню добробуту трудящих, запобіганню соціальним конфліктам.

Важливими аспектами економічного демократизму є суспільний контроль за інвестиціями, захист суспільних і соціальних інтересів, соціалізація витрат і вигід від економічних перетворень, демократизація установ світової фінансової та економічної систем за умови участі в них усіх країн, компенсація ризиків і витрат ринкової економіки; міжнародний контроль за діями транснаціональних корпорацій. Водночас економічний демократизм передбачає широку участь інститутів громадянського суспільства та

трудящих у прийнятті рішень власників засобів виробництва та у формуванні національної економічної політики.

Як складова концепції соціально-правової держави економічний демократизм передбачає захищати націоналізацію і державну власність в рамках змішаної економіки, наявність кооперативів робітників і фермерів на засадах самоврядування, а також державних підприємств з демократичною формою правління і прийняття рішень там, де існує потреба сприяти урядам у реалізації соціальних та економічних пріоритетів.

Концентрація економічної влади в руках вузького кола приватних власників повинна виключатись. Як і раніше, до процесів використання і розподілу засобів виробництва повинні залучатись крім виробників громадяни і споживачі. Ринкова економіка в чистому вигляді не може гарантувати досягнення соціальних цілей економічного зростання. Ринок має бути провідником досягнень і забезпечувати вимоги споживачів завдяки функціонуванню економіки. Держава, своєю чергою, «повинна регулювати ринок в інтересах людей і забезпечувати робітникам вигоду від використання технологій, сприяти набуттю відповідного виробничого досвіду, проведенню дозвілля і дальшому вдосконаленню особи». Держава за участі самих робітників і використовуючи новітні технології повинна опікуватись проблемою гуманізації праці [5, с. 150-152, 156].

Наступним етапом розвитку демократичного соціалізму є встановлення соціальної демократії – вищої стадії розвитку суспільства і держави, за якої мають бути забезпечені демократизація всіх сфер життєдіяльності суспільства, комплекс громадянських, політичних, економічних і соціальних прав людини, а також повинні бути наповнені реальним змістом основні цінності демократичного соціалізму: свобода, справедливість і солідарність.

Практична реалізація концепції економічної демократії, наприклад, в Швеції дала можливість в 60-ті роки ХХ ст. в короткі терміни розбудувати «державу середнього класу». Держава замінила соціальні дотації шляхом створення робочих місць, розвитку мобільності робочої сили, були створені умови для розвитку динамічних секторів економіки, створення умов для придбання акцій робітниками, а на місцевому рівні – системи ринково орієнтованої самопомоги, кооперативного руху.

За десять років (1960–1970 р.р.) в Швеції було побудовано 1 мільйон квартир за рахунок спільного фінансування держави, професійних спілок, роботодавців, місцевих органів влади. Вирішені інші соціальні питання.

Правляча еліта, яка прийде до влади в Україні, має використати надбання теоретико-правової думки щодо сутності економічної демократії, а також практики її запровадження. Мають бути здійсненні реальні заходи з соціалізації економіки, долучення

широких верств населення до участі в управлінні економікою, а також умови для придбання населенням акцій підприємств управління ними, тощо. Має бути здійснена деолігархізація. Не можна визнати нормальним концентрацію виробництва в руках обмеженого кола осіб в Україні. В 2017 р. чисті активи трьох найбагатших українців перевищували 6 % ВВП, що в 4 рази більше, ніж в США (1,4 %).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кістяківський Б.О. Вибране [Текст] / Б. О. Кістяківський ; упоряд. Л. П. Депенчук ; ред. В. Ф. Жмир [та ін.]. – К.: Абрис, 1996. – 512 с. – (Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка») (Українські мислителі).
2. Туган-Барановський М.І. Політична економія: курс популярний / М.І. Туган-Барановський; АН України, Ін-т економіки. – Київ: Наук. думка, 1994. – 261, [2] с.: портр.
3. Идеология международной социал-демократии в период между двумя мировыми войнами [Текст] / АН СССР; отв. ред.: А.С. Черняев, А.А. Галкин. – Москва: Наука, 1984. – 294, [2] с.
4. Каутський К. Тероризм и коммунізм // Демократія и соціалізм: фрагменти работ разных лет. – М.: Знание, 1991. – 63 с.
5. Декларация принципов Социалистического Интернационала (1989 г.) (Стокгольмская декларация) // Медведчук В.В. Дух и принципы социал-демократии: украинская перспектива. – К.: Основні цінності, 2000. – 214 с.

ПРОБЛЕМАТИКА УНІФІКАЦІЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ

Сухонос В. В.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри КППІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Питання щодо диференціації існуючих на сьогодні основних форм правління є достатньо складним. Так, республіканська форма правління зазвичай поділяється на президентські, парламентські і змішані республіки. Саме їх В. Шаповал визначає як основні, водночас виділяючи різновиди, «які можна класифікувати окремо від основних» [6]. Така точка зору, на нашу думку, є не зовсім коректною, адже дозволяє припустити, що, поряд з основними, можуть існувати ще й якісь інші, неосновні, республіканські форми.